

Onze **trekduif** legt het loodje

De tijd dat een zweele zomerdag bos en hei bezwangerde van dromerig gekoer van zomertortels ligt ver achter ons. Net als de tijd dat in Afrika welhaast zonsverduisterende groepen overwinterden. Onze eigen trekduif heeft problemen in het broedgebied, op trek en in het overwinteringsgebied.

De zomertortel is hard op weg een zeldzame vogel te worden. De aantalsachteruitgang gaat al decennia in een hoog tempo: de soort is sinds 1950 met meer dan 85% in aantal afgenomen. Daarom staat hij nu op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels, in de categorie Kwetsbaar. Vanaf de jaren tachtig, toen er nog 35.000 tot 50.000 paren in Nederland broedden, is de achteruitgang door Sovon goed gedocumenteerd. De populatie werd in 2002 op tien- à twaalfduizend paar beraamd, maar is ondertussen nóg verder gezakt, wellicht met de helft of meer. Sinds 1990 is er sprake van een afname van meer dan 5% per jaar. Er zijn zelfs voorheen goed bezette gebieden waar al jarenlang geen koerende zomertortels zijn gehoord of zelfs maar gezien. Vooral 2013 was een bijzonder slecht jaar: het nagenoeg ontbreken van de soort was onder vogelaars het gesprek van de dag. De exorbitante afname is in heel Noordwest-Europa vastgesteld.

Warmte minnende vegetariër

Qua ecologie wijkt de zomertortel nogal af van andere duivensoorten. Een warmte

minnende soort, bovendien langeafstandstrekker. Hij overwintert in de Sahel en keert pas eind april en begin mei terug op de broedplaatsen, als de vegetatie zich juist begint te ontwikkelen. Hij broedt in dichte, liefst doornige struwelen in halfopen tot besloten landschappen: duinen, heiden en hoogvenen, moerassen met opslag, jong naald- en loofbos en lommerrijke erven. Net als andere duiven is de zomertortel een strikte vegetariër. Hij foerageert niet in bomen, maar op de bodem, op lage kruiden. Zomertortels kunnen wel tien kilometer van het nest voedsel zoeken.

Vroeger waren zomertortels ook in de overwinteringsgebieden in Afrika veel talrijker dan nu. In de jaren zestig en zeventig werden nog groepen van meer dan een miljoen zomertortels gezien, zoals in Gambia en Senegal. Aantallen die associaties oproepen

met de miljarden tellende, immens grote groepen trekduiven in Noord-Amerika. De trekduif is uitgestorven door ongebreidelde jacht en grootschalig habitatverlies. Omdat de zomertortel ook trekt is het verleidelijk om de oorzaken van de achteruitgang te zoeken in de overwinteringsgebieden en op de trekroutes.

Gebrek aan voedsel en rustplekken

Zomertortels concentreren zich in Afrika in gebieden met veel voedsel, met drinkwater en met grote bomen of bossjes om te slapen en te rusten. Om aan water te komen vliegen de duifjes lange afstanden. Bij grote droogte komen ze echter in de problemen want een zomertortel moet als zaadeter veel water drinken. Ook neemt bij droogte de beschikbaarheid van wilde rijst en wilde gierst af; beide zijn belangrijke, calorierijke voedselbronnen. De vogels moeten dan naar drooggevalven rijstvelden om gevallen rijst te zoeken. Hier zijn, net als op tarwevelden, grote groepen zomertortels aangetroffen.

Zomertortels profiteren dus, net als in de broedgebieden, ook in de overwinteringsgebieden van landbouw. Een Franse studie toont aan dat een hoge winteroverleving van de zomertortel correspondeert met een hoge productie van rijst en gierst in de Sahel. Zo'n hoge productie gaat niet samen met droogte. Bovendien zijn er in de Sahel zeer grote oppervlakten open acaciabos verdweden, voornamelijk door houtkap. Dat is nu net de favoriete habitat van de zomertortel om te slapen en te rusten.

De jachtdruk is nog steeds zwaar

Hoewel de aantallen zomertortels in Afrika zijn gedecimeerd, zijn zelfs de overgebleven winterconcentraties zomertortels niet veilig. Ze worden belaagd door jagers die de vogels onafgebroken opwachten bij drinkpoelen en rustplaatsen. De tortels worden niet alleen beschoten, maar ontberen ook rust waardoor ze moeilijker in goede trekconditie komen, moeilijker kunnen 'opvetten'. Hier

door wordt het kruisen van de Sahara een hachelijke onderneming. De jagers zijn toeristen uit Europese landen, die ongetwijfeld verlangen naar de tijden van weleer. Jacht op trekkende tortels was immers lang een populair tijdverdrijf in mediterrane landen. Helaas niet alleen in het najaar, maar ook in het voorjaar.

Voor de kustgebieden van Zuidwest-Frankrijk (bijvoorbeeld Gironde) waren hotspots van de voorjaarsjacht. Deze chasse aux tourterelles vond plaats in de periode dat de wintersterfte onder de juveniele vogels al heeft huisgehouden en de overgebleven rekruten en adulte vogels klaar zijn om aan de voortplanting te beginnen. Het zal duidelijk zijn dat jacht in deze cruciale fase van de jaarcyclus een voorspoedig herstel van de populatie zomertortels niet bevordert. De voorjaarsjacht is daarom in de Europese Unie verboden. Landen als Malta en Cyprus proberen overigens steeds weer de voorjaarsjacht in te voeren, onder het mom van behoud van een culturele traditie.

Minder broedsels, minder jongen

Hoewel er jaarlijks in de landen van de Europese Unie twee tot vier miljoen zomertortels worden geschoten, is de jacht toch niet de belangrijkste oorzaak van de deplorabele toestand van de populatie in West-Europa. Vooral in Engeland heeft men veel onderzoek gedaan naar de broedbiologie en de voedsel生态学 van zomertortels. Het broedseizoen blijkt in de laatste vijftig jaar verkort te zijn met twaalf dagen; ook trekken de zomertortels eerder weg. De voorjaarstrek is echter niet vervroegd. Wellicht is er sprake van een mismatch met de pieken in de beschikbaarheid van voedsel. De zomertortel broedt nu vaak nog maar één keer in plaats van twee keer per seizoen, zoals

vroeger. Er worden jaarlijks veel minder jongen grootgebracht: in Engeland wel de helft minder dan in de jaren zestig.

Kruiden als voedselbron verdwenen

Hoewel op veel plaatsen geschikt struweel om te broeden is verdwenen, houtwallen bijvoorbeeld, is de soort ook achteruitgegaan in gebieden met nog veel geschikte nesthabitat. De sterk afgenomen beschikbaarheid van voedsel speelt de belangrijkste rol bij de teloorgang. Er moet op een redelijke afstand van het nest het hele seizoen

door veel voedsel te vinden zijn. Belangrijke foerageergebieden zijn onkruidranden langs akkers en langs wegen en paden.

Een halve eeuw geleden foerageerden zomertortels vooral op een grote diversiteit aan wilde kruiden, zoals muur en klaver; tegenwoordig maken gecultiveerde soorten (tarwe, koolzaad) een belangrijk deel van het menu uit. Het is evident dat het aanbod van geschikte kruiden sterk is afgenomen door intensief, jarenlang gebruik van herbiciden. En dus is ook de zomertortel een soort die aanvankelijk profiteerde van de landbouw, maar die nu door de intensivering de das wordt omgedaan. Een grootchalige omslag naar meer natuurvriendelijke landbouw is daarom de belangrijkste manier om de zomertortel te behouden. ●

